

Mehmet Recep Peker (1889-1950)

5 Şubat 1889'da İstanbul'da Kocamustafapaşa'da doğdu. Babası Kafkasya'nın Dağıstan yöresinden Anadolu'ya göç eden Mustafa Şehabettin Bey'dir.

İlk öğrenimini 1898'de Kocamustafapaşa İptidai Mektebi'nde, orta öğrenimini 1901'de Kocamustafapaa Askerî Rüştiyesi'nde, liseyi ise 1904'te Kuleli Askeri İdadisi'nde tamamladı. Aynı yıl Harbiye Mektebi'ne kaydoldu. 7 Eylül 1907'de Piyade Teğmen rütbesi ile mezun olarak kurmay sınıfına ayrıldı ve Edirne'de kıta hizmetine atandı. 15 Ocak 1910'da Yemen'e gitti; iki ay süre ile burada yapılan savaflara katıldı. 14 Nisan 1911'de Üsteğmenliğe terfi ettirilerek Van Redif Taburu, Dördüncü Bölüğüne atandı ise de Erkân-ı Harbiye Mektebi sınavlarını kazanmış olması nedeniyle ve Harbiye Nezareti'nin yazılı emri ile 17 Eylül 1911'de Hudeyde'den İstanbul'a hareket etti. Öğreniminin ilk yılını tamamladığı günlerde, Trablusgarp'ta başlayan savaş nedeniyle Maydos'ta oluşturulan Beşinci Nizamiye Fırkası yaverliğine atandı. Komanova muharebesinde bu görevini sürdürdü. 11 Ekim 1912'de Mürettep Fırka Kumandanı Kurmay Albay Yusuf Ziya Bey'in kurmay subaylığını üstlendi. Balkan Savaşları sırasında Manastır ve Yanya muharebelerine katıldı. Balkan yenilgisinin ardından İstanbul'a döndü. 24 Kasım 1913'te **Erkân-ı Harbiye Mektebi**'nin ikinci sınıfında öğrenimine devam etti. Üçüncü sınıfta iken başlayan I. Dünya Savaşı nedeniyle 3'üncü Ordu'ya atandı. 26 Nisan 1914'te Lazistan ve Havalisi Erkân-ı Harbiyesi'nde görevlendirildi. 26 Aralık 1914'te yüzbaşı oldu. Katıldığı savaflar nedeniyle ara verdiği öğrenimine 12 Ocak 1919'da yeniden başladı. 9 Eylül 1919'da birincilikle mezun oldu ve iki yıl kıdem aldı. Aynı okulda Harp Tarihi öğretmen yardımcılığına atandı. Bu görevi ile birlikte Erkân-ı Harbiye riyasetine bağlı istihbarat şubesi olarak gizlice örgütlenen Yirmi Dördüncü Fırka Birinci Şube Müdürlüğünde görev aldı. Ardından 20. Kolordu'ya atandı.

4 Şubat 1920'de Millî Mücadeleye katıldı. **Mustafa Kemal Paşa**'nın **Ziraat Mektebi**'ndeki karargâhının en aktif kurmayı oldu. **Heyet-i Temsiliye**'de Muamelât-ı Tahririye (Yazı İşleri) ile görevlendirildi. Bu görevini TBMM'nin açılışına kadar sürdürdü. 23 Nisan 1920'de TBMM İdare Amirliğine atandı. 30 Haziran 1920'den başlayarak **Sakarya Savaşı**'na kadar bu görevine ek olarak Genel Kurmay İkinci Şube Müdürlüğü görevini yürüttü. 10 Ekim 1920'de binbaşılığa terfi etti.

TBMM'nin II. Dönem seçimlerine katıldı. 12 Temmuz 1923'te yapılan seçimde Kütahya'dan milletvekili oldu. 10 Ağustos'ta İdare Amirliği görevinden ayrıldı. 11 Ağustos'ta Meclis'e katıldı. 12 Ağustos 1923'te mazbatasını onaylandı. Yasama görevini II. dönemden başlayarak VIII. Döneme kadar Kütahya milletvekili, VIII dönemden yaşamının sonuna kadar da İstanbul milletvekili olarak sürdüren Recep Peker Hakimiyet-i Milliye gazetesinin başyazarlığını da üstlendi.

Yeni Türkiye Devleti'nin ilk siyasal partisi olan **Halk Partisi**'nin da kurucuları arasında yer aldı. 11 Eylül 1923'te Halk Partisi Genel Sekreterliğine seçildi. 15 Mart 1925'e kadar bu görevini sürdürecektir olan Peker, Partinin kuruluş dilekçesini de Genel Başkan Mustafa Kemal Paşa ile birlikte imzaladı. Dilekçe, 23 Ekim 1923'te **Dahiliye Vekâletine** sunuldu. Partinin adına "Cumhuriyet" sözcüğünün eklenmesini öngören değişiklik önerisi de Recep Peker'den geldi. Öneri, 10 Kasım 1924'te partinin toplantısında onaylandı. 21 Mayıs 1924'te II. **İsmet Paşa** kabinesinde **Maliye** Vekilliğine seçildi. 17 Kasım'da **Terakkiper Cumhuriyet Partisi**'nin kurulması ve İsmet Paşa kabinesinin istifası ile 22 Kasım 1924'te Maliye Vekilliğinden ayrıldı. Aynı gün kurulan **Fethi Bey** kabinesinde Dahiliye Vekilliğine ek olarak Mübadele, İmar ve İskan Vekâleti Vekilliğini de üstlendi. 11 Aralık 1924'te vekâletin kaldırılması nedeniyle Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti'ndeki görevi son buldu. Büyükşehirlerin belediye başkanlarının merkezden atanması

görüşü nedeniyle Başbakanla anlaşmazlığa düştü. 5 Ocak 1925'te Dahiliye Vekilliği görevinden istifa etti. Fethi Bey kabinesinin çekilmesi üzerine 3 Mart 1925'te kurulan İsmet Paşa kabinesinde **Müdafaa-i Milliye** Vekilliğine getirildi. **Takrir-i Sükûn Kanunu**'nun ateşli savunucuları arasında yer aldı. **İstiklâl Mahkemelerinin** yetkilerini eleştiren muhalefete sert yanıtlar verdi. 1 Kasım 1927 **Nafia Vekâletini** üstlendi. 1928'de CHP Meclis Grubu Başkanı seçildi. 8 Nisan 1929'dan itibaren iki gün süre ile vekâleten **Maarif Vekilliği**nde bulundu. 17 Kasım 1930'da **Serbest Cumhuriyet Fırkası**'nın kapanmasının ardından yaptığı yurt gezisinde Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'ya eşlik etti. Gezi programının düzenlenmesinde etkili oldu. Halkla yapılan toplantıları yönetti. Gezi bitiminde gerekli açıklamaları yapma görevini üstlendi. 9 Mart 1931'de CHP Genel Sekreterliğine seçildi. 21-29 Mayıs 1932 tarihleri arasında Başbakan İnönü'nün İtalya'ya yaptığı seyahate katıldı. 7 Eylül 1931'de Maarif Vekâleti'nce yayınlanan **Vatandaş İçin Medeni Bilgiler** kitabının devlet teşkilatına ilişkin bölümünü kaleme aldı. İnkılâp Tarihi derslerinin okul programlarına alınmasını sağladı. *"Halka bizzat halk tarafından inkılâp terbiyesi vermeyi"* gaye edindi. Bu amaçla 1933 yılında CHP Genel Merkezince seçilen 1300 hatibe kurs verilmesini sağladı. Mustafa Kemal Paşa'nın isteği üzerine 1934 yılından itibaren İstanbul Üniversitesi bünyesinde kurulan İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nde, **Ankara İnkılâp Kürsüsü**'nde, İnkılâp Tarihi dersleri verdi. Bu derslerde siyasal partiler üzerinde durdu. Ders notlarını kitaplaştırdı. **Ankara Hukuk Fakültesi**'nde ve Harp Akademisi'nde de İnkılâp Tarihi derslerini yürüttü. 1932 yılından itibaren **Halkevlerinin** yaygınlaştırılmasında etkin rol oynadı. **Ülkü Dergisi**'nin ilk yazı işleri müdürlüğünü üstlendi. **Kemalizm**'in ilkelerini "Altı Ok" ile sembolize etti. İlkelerin tanımlanmasında etkin rol oynadı. Başbakan İsmet İnönü'nün isteği üzerine 1935 yılında İtalya ve Almanya'ya seyahatler yaparak buradaki parti tüzüklerini inceledi. Dönüşünde CHP için bir program ve tüzük örneği hazırladı. Tek partili totaliter idarelerde uygulanabilecek esaslar içeren bu örnekler "...Görülüyor ki varmak istediğimiz hedef, henüz en yakın arkadaşlar tarafından bile, zerre kadar anlaşılmiş değildir." diyen Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk tarafından reddedildi. Recep Peker, 15 Haziran 1936'da CHP Genel Sekreterliği görevinden ayrıldı. Bu tarihten sonra partide etkin bir görev üstlenmedi. 9 Temmuz 1942'de kurulan I. Saraçoğlu Kabinesi'nde Ali Fikri Tüzer'den boşalan Dahiliye Vekilliğini 17 Ağustos 1942'de üstlendi. Bu görevini 20 Mayıs 1943'e kadar sürdürdü. 21 Temmuz 1946 seçimlerinde İstanbul milletvekili oldu. 7 Ağustos 1946'da yeni kabineyi kurmakla görevlendirildi. Sağlık durumunu gerekçe göstererek 10 Eylül 1947'de Başbakanlık görevinden ayrıldı. Milletvekilliği dışında herhangi bir görev almadı. 1948'de siyasal yaşamdan çekildi. Rahatsızlığının sürmesi üzerine İsviçre'ye gitti. Tedavisi, dönüşünde İstanbul'da da sürdü. 2 Nisan 1950'de İstanbul'da vefat etti.

Şaduman HALICI

KAYNAKÇA

AYDEMİR, Şevket Süreyya, **İkinci Adam (1884-1938)**, Cilt 1, Yükselen Matbaası, İstanbul 1966.

BAŞAR, Ahmet Hamdi, **Atatürk'le Üç Ay ve 1930'dan Sonra Türkiye**, Tan Matbaası, İstanbul 1945.

GOLOĞLU, Mahmut, **Millî Şef Dönemi (1930-1945)**, Kalite Matbaası, Ankara 1974.

HALICI, Şaduman, **Yeni Türkiye Devleti'nin Yapılanmasında Mahmut Esat Bozkurt (1892-1943)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2004.

İLDAN, Lütfiye, **Recep Peker'in Siyasal Sosyal ve Ekonomik Görüşleri**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1989.

İZ, Mahir, **Yılların İzi**, İrfan Matbaası, İstanbul 1975.

Mahmut Esat Bozkurt, Recep Peker, Yusuf Kemal Tengirşenk, 1933 Yılında İstanbul Üniversitesinde Başlayan İlk İnkılâp Tarihi Ders Notları, Haz. Oktay Aslanapa, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1997.

SOYAK, Hasan Rıza, **Atatürk'ten Hatıralar**, YKY, İstanbul 2006.

13/10/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/mehmet-recep-peker-1889-1950/?pdf=3491> adresinden erişilmiştir